

KIRJA-ARVIO:

KERTOMUS SUVUSTA, KERTOMUS MEISTÄ

Latvala, Pauliina 2005: Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1024. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 311 s.

Annikki Kaivola-Bregenhøj

Pauliina Latvala on tarttunut väitöskirjassaan mittavaan ja kansallisesti erittäin tärkeään tutkimusaiheeseen kirjoittaessaan suvun suuresta kertomuksesta eli sukuun ja perheeseen liittyvästä muistitiedosta. Hän on muodostanut tutkimusaineistonsa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1997 toteuttaman ”Suvun suuri kertomus” -kilpakeruun tuloksista, valiten 720 vastauksesta 448 tutkittaviksi. Valtaosa vastaajista on syntynyt 1920–1930-luvuilla ja on kotoisin maaseudulta. Yksi aineiston yllätys on siinä, että vastaajista moni on korkeasti koulutettu, toisin kuin varhemmissa Kansanrunousarkiston keruissa. Nämä vastaajat suuntaavat silti mielenkiintonsa oman, usein maalla asuvan sukunsa elämään. Kaupunkilaisuus ja ylempien sosiaaliluokkien elämä ei vielä kiinnostanut kirjoittajia, sillä suomalainen menneisyys on maaseudulla.

Aineisto on tematiikaltaan rikas ja monikerroksinen, ja se on laajuudessaan haaste tutkijalle. Tutkimuksen pääotsikko ”Katse menneisyyteen” houkuttelee lukijaa tarttumaan kirjaan, vaikka se saattaakin herättää kysymyksiä: mikä katse, mikä ja miten laaja menneisyys. Nimi on kuitenkin osuva, sillä tutkimusaineisto käsittelee suvun ja perheen piirissä elävää kerrontaa, ja sen kirjoittajakunta suuntaa mielenkiintonsa menneeseen, lähinnä vuosiin 1860–1960.

Kun väitöskirja on tutkimuksena kiinnostava, se tarjoaa lukijalle useitakin näkökulmia, mihin keskittyä. Pauliina Latvala nostaa tutkimuksensa pääkysymykseksi sen, kuinka suomalaiset esittävät menneisyyttä ja käyvät vuoropuhelua historian kanssa suvun muistitiedon näkökulmasta. Mutta ei tässä kaikki, sillä hän tarkkailee myös kirjallisen ja suullisen kerronnan tuntomerkkejä, kirjoittajien suhdetta Kansanrunousarkistoon, agraarikulttuurin esittämistä ja mielikuvien paikantumista sekä sukupuolen kirjautumista menneisyyteen. Itselleni antoisinta oli syventyä kerronnan keinoihin ja ihmisen asemaan oman perheensä, sukunsa ja aikakautensa kasvattina.

Tutkimuseettiset näkökulmat puhuttavat tutkijoita, ja erinomaista on se, että Pauliina Latvala täsmentää heti alkuun kiinnostuksensa kohteet ja oman tutkijanpositionsa folkloristina. Hän pohtii tutkijan valtaa valita näkökulmansa ja lukea teksteistä niissä implisiittisesti esiintyviä tulkintoja. Tämä pohdiskelu on paikallaan ja osuvaa. Latvala on myös anonymisoinut muistitiedon kirjoittajat, mutta ratkaisun tarpeellisuutta voi pohtia. Hän on toiminut korrektisti nykykäytännön mukaan, mutta yleisesti ottaen pitäisi harkita, onko tämä linja vedetty jo turhan tiukaksi. Eikö vastaajalla, jonka aineistoa tutkija hyödyntää, ole oikeutta omaan nimeen, jos hän ei itse toivo esiintyvänsä anonyymisti. Etiikan pääkysymykset ovat toisaalla.

”Suvun suuri kertomus” -aineistoa ei ole helppo ottaa haltuun. Se edellyttää kykyä luokitella, eritellä, ymmärtää ja saada vielä tutkimuksen lukijakin ymmärtämään sanoma, jonka vastaajakunta haluaa välittää. Taito käsitellä mittavaa vastausten kudelmaa on joskus aliarvostettua. Tämä taito kehittyy tutkijalle kuitenkin vasta vuosien työn tuloksena, ja onnistuneimmillaan se kertoo jostakin aivan muusta kuin mekaanisesta aineiston siteerailusta. Se ei myöskään ole teoreettisen lähestymistavan vastakohta.

Katse menneisyyteen -tutkimuksen metodologia on monipuolinen ja pohjautuu teoreettisen lähtökohdan poikkitieteellisyyteen. Valmiita tutkimusmalleja ei ole ollut tarjolla, vaan ne on ollut kehiteltävä. Muun muassa kerronnan- ja tekstintutkimuksen, naistutkimuksen ja muistitietotutkimuksen malleja hyödyntäen Pauliina Latvala on muodostanut monipuolisen ja tiheän analyysikehikon, jonka varaan hän rakentaa kokonaisuuden. Sanoin väitöstilaisuudessa toivovani, että tutkimusprosessi olisi kirjan sivuilla monipuolisemmin esillä. Esimerkiksi M. A. K. Hallidayn suullisen kerronnan tutkimuksiin perustuva mallisto näyttää soveltuvan Latvalan tutkimusaineiston erittelyyn hyvin, mutta mallin työstämisestä tämän tutkimuksen tarpeisiin olisi ollut hyvä tietää enemmänkin. Lukija haluaisi myös seurata, miten aukottomasti aineistot ovat olleet luokiteltavissa erilaisten mittareiden avulla (esim. vastaajaposition, tai ulkoisen ja sisäisen dialogin limittyminen vastaajapositioniin). Onko rajatapauksia, onko poikkeuksia, mitkä olivat tutkimusprosessin ongelmakohdat? Loppuvitteissä on kyllä tarjolla kiinnostavia jatkokeskusteluja, ja ehkä niitä voisi olla vielä enemmänkin. Jyrki Pöysä lienee ensimmäinen folkloristi, joka toteutti meillä laajan vitteistökeskustelun, ja ensihämmästyksen jälkeen siitä on pakko innostua.

Haluan erityisesti nostaa esille kerronnan analyysin, joka on luvuissa 6 ja 7 (”Menneisyydestä kertominen kirjoittamalla” ja ”Tekstin intentio ja menneisyyskatseet”), mutta myöhemminkin monipuolisesti työstettyä. Latvala on onnistunut todella hyvin tarkkaillessaan muun muassa suullisen ja kirjallisen kertomisen eroja ja tehdessään löytöjä, kuten esimerkiksi sen, että myös ”kirjoitetussa tekstissä voi havaita epäröintiä, hylkäämistä ja muita keskustelun ominaisuuksia”. Tätähän pidämme yleensä suullisen kerronnan ominaisuutena. Kerronnan tehokeinoista hän nostaa esille muun muassa vastaajien kyvyn rakentaa kerronnallisesti vastakkaisia kategorioita adjektiivien, verbien ja tekstin äänien avulla, tai kerronnan lavennuksen ja tiivistyksen keinot, samoin kuin konnotatiivisten ilmausten käytön. Muun muassa nämä Latvalan tunnistamat kerronnan keinot ovat valokeilassa hänen eritellessään

kahdentoista valitsemansa kertojan tapoja tuottaa *menneisyyskatse*. Nyt ovat esillä myös M. A. K. Hallidayn metafunktiomallia soveltaen kehitelty sisällöllinen, vuorovaikutuksellinen ja tekstuaalinen metafunktio, joita eritellen Pauliina Latvala jäsentää aineistoaan ja osoittaa, millaisiin menneisyyskatseisiin tekstit paikantuvat. Tekstuaalisen metafunktion analyysi nostaa esille kerronnan monikerroksisuuden. Aineiston keskeisteemojen analyysissä Latvala hyödyntää jälleen kerronnan keinojen erittelyä, mistä erinomainen esimerkki on vakuuttelevan ja liioittelevan tyylin käyttö.

Tutkimuksen jälkiosa (pääluvut III ja IV) vie lukijan aikamatkalle viiden historiallisen ajanjakson läpi, jotka kattavat noin sata vuotta. Lähitarkastelussa ovat 1860-luvun nälkävuodet, muistot Amerikan siirtolaisuudesta ja vuoden 1918 tapahtumista sekä talvi- ja jatkosodan vuosista samoin kuin agrariikulttuurin murros ja monet yhteiskunnalliset muutokset toisen maailmansodan jälkeen. Perspektiivin ulottaminen nälkävuosiin asti on mielestäni sikäli huono ratkaisu, että tämä osio on referoiva ja perustuu paljolti tutkimus- ja kaunokirjallisuuteen, kun taas tutkimusaineistosta valitut esimerkit antavat syvyyttä ja toden tuntua muille luvuille. Kiinnostaisaa olisi tietää, miten laajalti kukin ajanjakso on ”Suvun suuri kertomus” -aineistossa edustettuna. Yllättävää on se, että lähimenneisyys (1960-luvulta aina suvun muistitiedon kirjoittamisajankohtaan saakka) ei näytä tarjonneen vastaajille kerrottavaa. Sen aika on vasta tulossa.

Vastaajat ovat kokeneet tärkeäksi niin arjen, ihmissuhteet kuin perheiden muutoksetkin. Pauliina Latvala seuraa erityisesti naisten kohtalonkysymyksiä, joita ovat muun muassa koulutus, avioliitto ja naimattoman naisen asema suvun hoivajana. Näkökulma miehiin on melkoisen suppea, olkoonkin että Latvala kirjaa niin nais- kuin mieshistorian tarkastelun yhdeksi tutkimuksensa alakysymykseksi. Tosin miehiä oli vastaajakunnassa tälläkin kertaa naisia vähemmän, kirjoittajista naisia oli 323 ja miehiä 125. Hyvin kiinnostavaa on se, että Latvala löytää aineistosta myös aihepiirit, joista ei juuri puhuta: alkoholisoituneesta äidistä ei kerrota, kukaan miesvastaaja ei pohdi omakohtaisesti miehen väkivaltaisuutta. Myös vakava sairaus ja itsemurha ovat asioita, joista suvun piirissä kuiskaillaan mutta jotka samalla salataan.

Yksi tutkimuksen anti on siinä, että lukija joutuu tai oikeastaan pääsee näkemään itsensä osana kulttuurista kontekstia, johon hän oman sukunsa ja aikakautensa kasvattina kuuluu. Pauliina Latvala on onnistunut osoittamaan kasvatuksen ja käyttäytymisen mallit, joihin omat vanhempamme on aikoinaan valjastettu uskomaan. *Katse menneisyyteen* -tutkimuksen kenties tärkein yhteiskunnallinen merkitys on siinä, että se tarjoaa avaimia niin yksilön, suvun kuin koko kansakunnankin itseymmärrykseen.

Annikki Kaivola-Bregenhøj on folkloristiikan professori (emerita) Turun yliopistossa.